

СВЕТЛАНА В. НЕДИЋ

ЛОМ ВРАЧАРСКЕ
ШТЕДИОНИЦЕ

У

последњој деценији XIX века у Београду је основано више приватних новчаних завода, од којих су неки по-
нели у свом називу име онога дела града у коме су нас-
тали.¹ На предлог Друштва за улепшавање Врачара
отворена је 1893. године Врачарска задруга, која се пет
година касније поделила на Врачарску задругу и Вра-
чарску штедионицу, а обе су се сврстале у веће и поз-
натије банке у престоници.²

На челу Врачарске штедионице стајале су истакнуте
личности београдског привредног и политичког живо-
та. Први председник Управног одбора Врачарске ште-
дионице био је Стеван Д. Поповић, педагог, политичар
и председник Друштва за улепшавање Врачара. Почет-
ком 1903. године на ову дужност је ступио трговац Јоца
Ж. Јовановић Шапчанин. Инжењер Милош Савчић,
привредник и градитељ, постао је 1904. године члан, а
1909. председник Управног одбора Врачарске штедио-
нице и на овом положају је остао до 1941. године.³

Врачарска штедионица је почела рад 3. јуна 1898.
године у изнајмљеним просторијама у Улици краља
Милана, у близини Славије.⁴ Од 1900. до 1910. године
Врачарска штедионица је била власник Сале мира, па је
у њој радила до пресељења у наменски саграђен Дом.⁵

У фебруару 1907. године Врачарска штедионица је
купила од Удеоничке задруге за штедњу и кредит плац
на углу улица Краља Милана 63 (данас број 9) и Кнеза
Милоша да на њему подигне Дом »који ће украсити
своју околину и задовољити у пуној мери моралне и ма-
теријалне интересе Штедионице«. ⁶ Занимљив је пода-
так да је Удеоничка задруга и сама намеравала да на
овом месту подигне зграду. Планове су израдили 1906.
године архитекти Милорад Рувидић и Петар Бајаловић.
Када се њихов пројекат упореди са Домом Врачарске
штедионице запажају се сличности, јер су у оба случаја
у питању зграде са заобљеним углом, које имају локале
у приземљу и мезанину. Разлике су у спољњој обради и

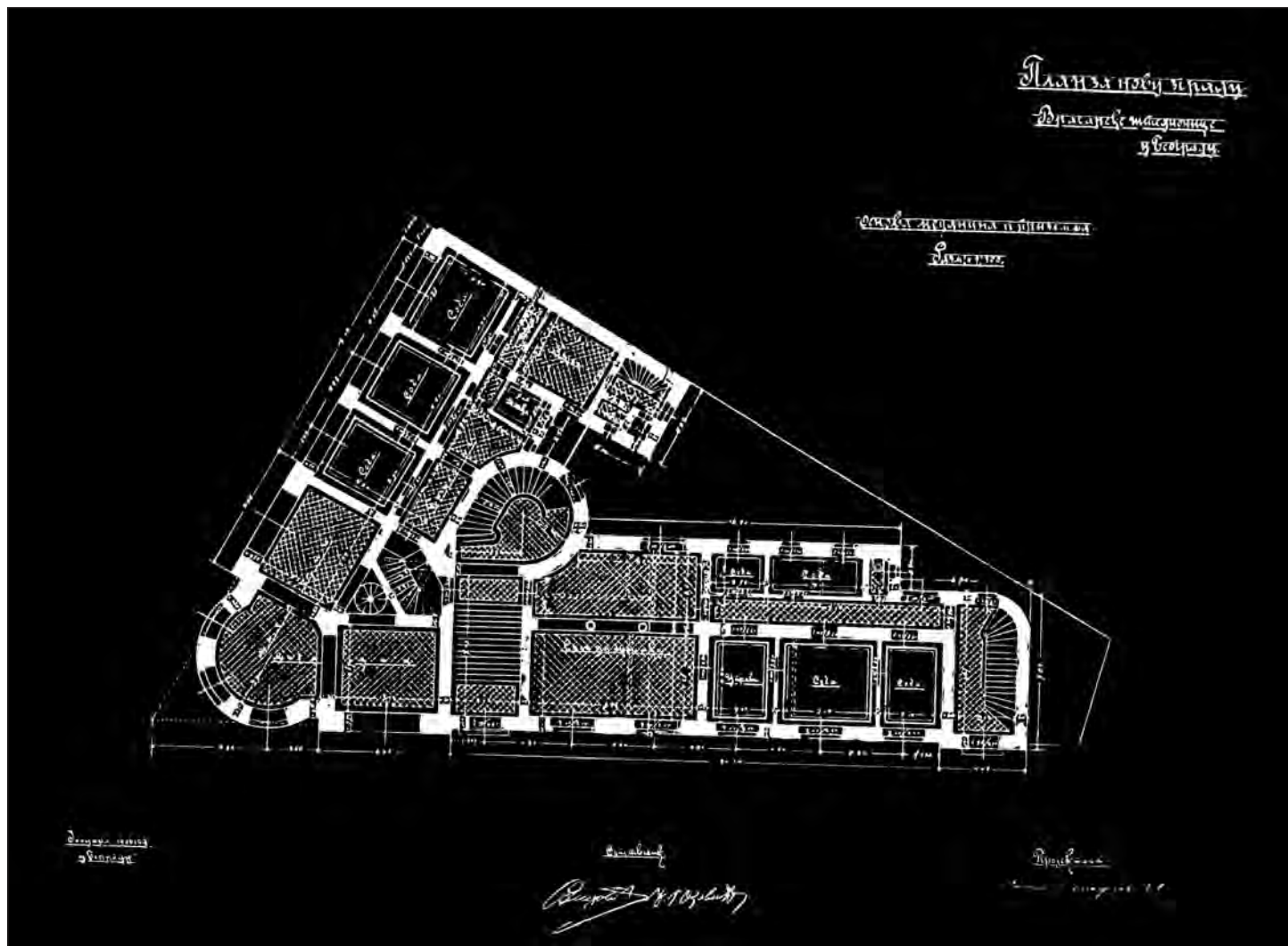
броју спратова: Удеоничка задруга је замишљена као троспратна грађевина у духу сецесије, а Дом Врачарске штедионице има два спрата и одлике историзма. На основу одобреног пројекта Удеоничка задруга је заказала лицитацију за извођење своје зграде, али је, из разлога који за сада нису познати, одустала од намеравање изградње а плац је продала Врачарској штедионици.⁷

Аутор пројекта за Дом Врачарске штедионице је архитекта Данило Л. Владисављевић (Доњи Милановац, 16. IV 1871 – Београд, 5. I 1923). После завршених студија архитектуре у Минхену и Ахену Владисављевић је радио са Милошем Савчићем на пројектовању Београдске кланице. Од 1898. до 1921. године, као архитекта Министарства војног, пројектовао је различите војне грађевине, међу којима се истичу Инжењеријска касарна у Нишу и комплекс Војне болнице у Београду – ост-

варења инспирисана средњовековним градитељством. За приватне наручиоце Владисављевић је радио планове породичних кућа примењујући како елементе сецесије, тако и историјских стилова. Осим Врачарске штедионице пројектовао је још две банке – Прометну банку у Кнез-Михаиловој улици и Извозну банку на Теразијама – зграде у чијој спољашњости преовлађују обележја сецесије.⁸

Пројекат за Дом Врачарске штедионице Владисављевић је израдио у јануару 1908. године на основу замисли Милоша Савчића, који је као представник наручиоца и као стручњак помагао аутору саветима.⁹ Према одобреним плановима зграду су извели грађевинари браћа Мата и Риста Спасић.¹⁰ Зидане је почело у пролеће 1908. године,¹¹ а завршено је крајем 1909, па је о томе Управа Врачарске штедионице овако обавестила акци-

Сл. 1. Данило Владисављевић. Пројекат основе и приземља и мезанина Дома Врачарске штедионице, објављен у књизи »50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939«, Београд [1940]

онаре на збору одржаном 2. фебруара 1910. године: »Да напоменемо још да смо поред осталих послова у прошлој години завршили подизање наше нове зграде, у којој смо нарочито саграђене локале задржали за канцеларије нашег завода а све остале локале издали смо под закуп.

Сматрамо за дужност да на овом месту одамо нарочито признање архитекти г. Данилу Л. Владисављевићу који је израдио план наше нове зграде и као надзорни архитекта уложио много труда и знања те је наша зграда изграђена на време и на наше потпуно задовољство.«¹²

Дом Врачарске штедионице је пословно-стамбена зграда. Подигнут је на земљишту неправилног облика, које се спушта према Улици краља Милана, што је утицало како на решавање основе, тако и на изглед грађевине. Зграда састављена од два крила спојена на углу покрива већи део плаца, па је за двориште остала мала површина. Дужина фасаде из Улице краља Милана износи 25, а из Улице кнеза Милоша 40 метара. Крило према Улици краља Милана има приземље, мезанин и два спрата, док је у крилу према Улици кнеза Милоша мезанин изостављен.

На фасадама светлосиве боје долазили су до изражаја одмерено распоређени стилски елементи презети из ренесансе и барокне архитектуре. Пошто се зграда налази на важној раскрсници, Владисављевић је посебну пажњу посветио угаоном делу грађевине. Сам угао је заобљен, украшен балконима и завршен куполом, која има прозоре на тамбуру и декоративни метални кров. Испод балкона, који оивичава куполу, налази се натпис »Дом Врачарске штедионице«, а у близини је картуша с бројем 1908, који означава годину почетка изградње. Угаони део зграде истичу и два еркера на првом спрату као и забати који уоквирују прозоре поткровља. На првом спрату су изнад прозора сегментни и троугласти тимпанони, а на другом спрату вајани украси. Обе фасаде оживљавају балкони на првом спрату. Зидови приземља и мезанина, као и лизене, који се протежу између прозора на спратовима, обрађени су тако да подсећају на рустуку. Лизене се завршавају извајаним биљним мотивима. Атика и ограде балкона имају облик балустраде. Еркери, балкони и атика ослоњени су на конзоле. Добрим пропорционисањем и богатом уметничком обрадом Владисављевић је Дому Врачарске штедионице дао достојанствен изглед, који одговара месту на коме се зграда налази.

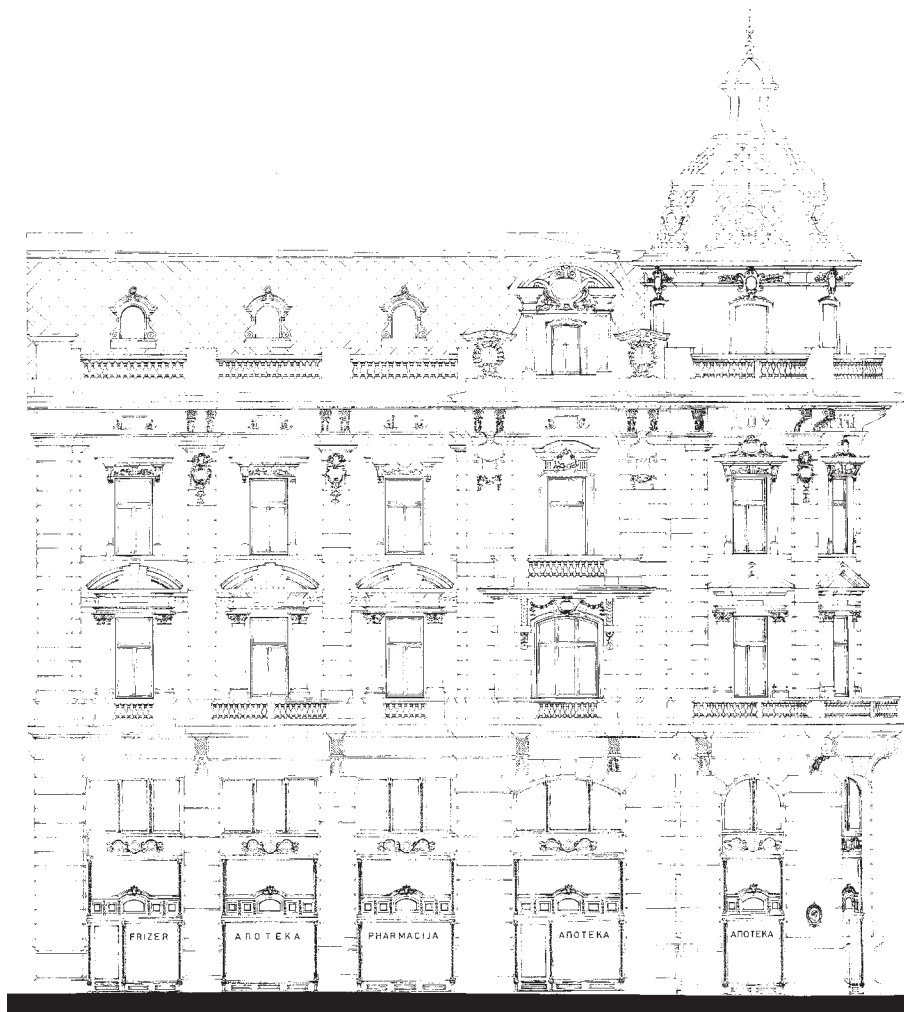
Велике стаклене површине показују да је приземље грађевине замишљено као пословни простор. Приземље зграде према Улици краља Милана и на углу намењено је трговини, а у крилу из Улице кнеза Милоша предвиђене су просторије Врачарске штедионице, састављене од сале за публику, одељења за Управу и канце-

Сл. 2. Историјска фототографија Врачарске штедионице

ларија. У мезанину је према Улици краља Милана пројектован један стан, а на углу магацин који припада продавници у приземљу. Зграда има два улаза из Улице кнеза Милоша – оба намењена станарима, с тим што је први улаз у исто време служио и клијентима штедионице, а други је коришћен и као службени улаз у канцеларије. Први улаз (данас означен као Кнеза Милоша број 10) украшен је извајаном женском главом, иницијалима ВШ и бројем 1908. У близини другог улаза (данас Кнеза Милоша 8), поред зграде, налази се капија дворишта. Кроз први улаз долази се до пространог степеништа, са зидовима украшеним извајаним гирландама и картушама. Одавде се улазило: десно – у салу Врачарске штедионице, лево – у пролаз према стану у мезанину, а право – у простор спиралног степеништа за станаре, одакле се иде у по два стана на сваком спрату. Кроз други улаз у зграду долази се до степеништа које води у по један стан на сваком спрату и у поткровље. Оба степеништа имају таванице осликане биљним мотивима. У становима собе гледају према улицама, а

Сл. 3, 4. Изглед фасаде из
Улице краља Милана
и Улице кнеза Милоша

споредне просторије, од којих неке имају и терасе, окренуте су према дворишту.¹³

Врачарска штедионица је почела рад у своме Дому 24. марта 1910. године.¹⁴ У згради су поједини станови повремено коришћени као канцеларије. Пре Првог светског рата у Дому је било Министарство народне привреде, а тридесетих година XX века Врховно старешинство Исламске верске заједнице. У приземљу је пре 1914. године био смештен кројачки салон »Српска круна« Јохана Бухграбера, а између два рата апотека, која се ту и данас налази (апотека »Лондон«, сада »Први мај«).¹⁵

За време Првог светског рата Врачарска штедионица није радила. Рад је настављен 12. марта 1919. године.¹⁶ На згради су повремено извођене неопходне мање поправке. До већег захвата је дошло 1934. године, када је првобитна фасада од кречног малтера замењена фасадом од вештачког камена, без измена у архитектури.¹⁷ У извештају за 1934. годину Управа Врачарске штедионице о овим радовима каже:

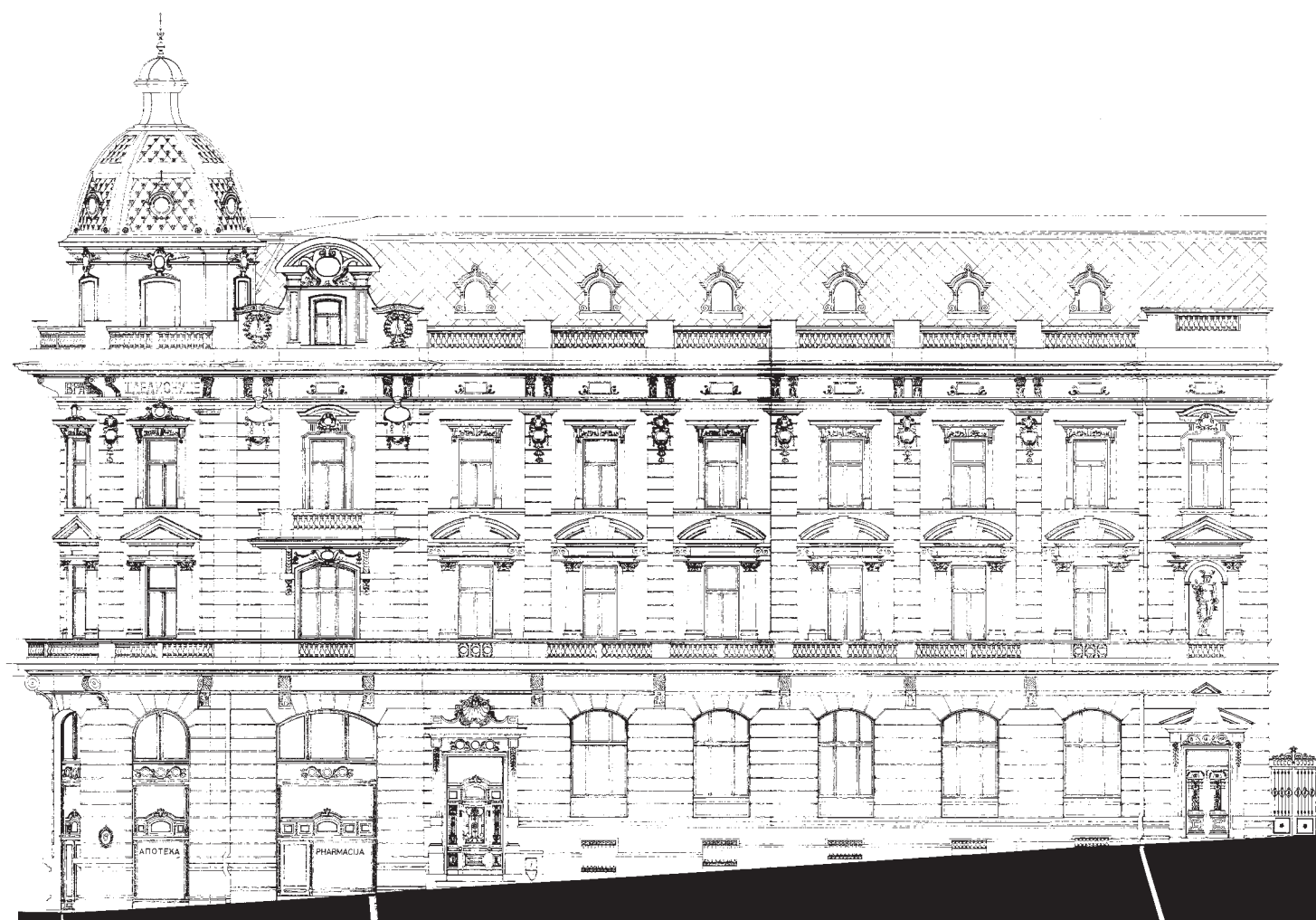
»На штедионициној кући која се налази на најбољем месту у Београду и која је подигнута пре двадесет шест

година, потребна је била темељна оправка зграде споља и изнутра. Ово је приморало штедионицину управу те је израдила нову савремену и постојану фасаду у вештачком камену, која поред велике истрајности задовољава и естетику за једну палату на овоме месту.«¹⁸

После Другог светског рата, у измењеним друштвеним условима, Врачарска штедионица је престала да постоји, а њена зграда је задржала првобитну пословно-стамбену намену. С временом су се на фасадама појавила оштећења, видљива нарочито на балустрадама, а купола је добила други, поједностављени кров. Обнова спољашњости грађевине изведена је 1991. године према пројекту Мирјане Дедић-Никитовић и Светлане Иванчевић, архитеката Завода за заштиту споменика културе града Београда.¹⁹ Фасадама су дате четири боје – светлосива, светлосмеђа, боја песка и боја слоноваче, а покривачу куполе враћен је првобитни изглед.

Дом Врачарске штедионице улази у историју београдске архитектуре као важно остварење архитектке Данила Владисављевића и као репрезентативна пословно-стамбена зграда из прве деценије XX века.

ДОМ ВРАЧАРСКЕ ШТЕДИОНИЦЕ

НАПОМЕНЕ:

1] Д. Милић, *Привреда Београда (1815–1914)*, у: *Историја Београда*, 2, Београд 1974, 422.

2] *Друштво за улејшавање Врачара, Сјоменица двадесетипетојошњанице 1884–1909*, Београд 1909, 50.

3] Подаци из извештаја Врачарске штедионице за године 1898–1941.

4] *Приватни ојласи*, Српске новине, 119, Београд, 3. VI 1898, 6; *Врачарска штедионица. Извештај Ујравној и Надзорној одбора о раду у 1898. јодини*, Београд 1899, 5.

5] *Врачарска штедионица. Извештај Ујравној и Надзорној одбора о раду у 1900. јодини*, Београд 1901, 8; *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1910. јодини*, Београд 1911, 5.

6] *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1907. јодини*, Београд 1908, 8.

7] *Две леје зираге*, Штампа, 38, Београд, 7. II 1906, 2; [Ојласи] Штампа, 99, Београд, 11. IV 1906, 4; *Приватни ојласи*, Српске новине, 76, Београд, 7. IV 1906, 4; Д. Ђурић-Замоло, *Београд 1898–1914*, Из архиве Грађевинског одбора, Београд 1980, 60,

план 316. У књизи је објављен план фасаде Удеоничке задруге, који се чува у Музеју града Београда. Д. Ђурић-Замоло, *Градњице Београда 1815–1914*, Београд 1981, 89; *Српска библиографија. Књиге 1868–1944*, књига 5, Београд 1990, 288. Према библиографији Удеоничка задруга је штампала извештаје само за 1901. и 1903. годину.

8] Д. Ђурић-Замоло, *нав. дело*, 1980, 33–35; Д. Ђурић-Замоло, *нав. дело*, 1981, 29–31; *Лексикон српских архивекаја XIX и XX века*, Београд 1999, 36.

9] *50 јодина рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*, Београд 1940, 51, 53. У књизи је објављен Владисављевићев план приземља и мезанина Дома Врачарске штедионице, датиран јануара 1908. године. Због малих димензија репродукције број 1908 личи на 1906, па се у литератури на неким местима помиње 1906. као година изградње. *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1941 јодини*, Београд 1942, 3.

10] С. Стојановић, *Српски неимар*, Београд 1912, 54.

11] *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1908. јодини*, Београд 1909, 7; *Пријаве за нове грађевине у Београду*, Српски технички

лист, 10а, Београд, 9. III 1908, 88; *Нове грађевине у Београду*, Српски технички лист, 18, Београд, 4. V 1908, 166.

12] *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1909. години*, Београд 1910, 5.

13] *50 година рада инжењера Милоша Савчића 1889–1939*, Београд 1940, 53; Г. Гордић, *Архитектонско наслеђе града Београда*, I, Београд 1966, 67; Д. Ђурић-Замоло, *нав. дело*, 1981, 30; Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд 1994, 235; Б. Несторовић, *Прејед споменика архитектуре у Србији XIX века*, Републички завод за заштиту споменика културе СР Србије, Саопштења X, Београд 1974, 158; А. Магдић – В. Шолаја, *Инжењер Милош Савчић, грађевинар, привредник, градоначелник*, Београд 1997, 30, 44; Ђ. Sikimić, *Fasadna skulptura u Beogradu*, Beograd 1965, 68; В. Vasiljević, *Beograd – sto godina na ilustrovanim dopisnicama 1896–1996*, Beograd 1996, 118; Историјски архив Београда, Општина града Београда, Техничка дирекција, Грађевински одсек, Ф 14-13-1934. Предмет садржи копију Владисављевићевог плана фасаде.

14] *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1910. години*, Београд 1911, 5; [Ојласи] Политика, Београд, 23. III 1910, 4; [Ојласи] Београдске новине, 163, Београд, 19. VI 1910, 4; [Ојласи] Дневни лист, 84, Београд, 26. III 1910, 4.

15] *Адресна књига Београда 1912*, део II, Београд 1912, 66; Ж. Јевремовић, *Вођа кроз Београд*, Београд 1934, 45. *Вођа кроз Београд*, Београд 1910, 60; Д. Ђурић-Замоло – Н. Богуновић, *Београд са старих фотографија*, Београд 1984, 46.

16] *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1914/1919. години*, Београд 1920, 6.

17] Историјски архив Београда, Општина града Београда, Техничка дирекција, Грађевински одсек, Ф 14-13-1934.

18] *Врачарска штедионица. Извештај о раду у 1934. години*, Београд 1935, 3. Тридесетих година фасаде од вештачког камена добиле су и друге значајне београдске грађевине, као што су Стари двор и Саборна црква.

19] Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда. Усмено саопштење арх. Мирјане Дедић-Никитовић.

Summary: SVETLANA V. NEDIĆ

THE VRAČAR SAVINGS BANK BUILDING

The building of the Vračar Savings Bank, a well-known Belgrade bank active from 1898 to World War Two, stands at a major intersection, at the corner of King Milan (No 9) and Kneza Miloša streets. It was constructed in 1908–9 by the Spasić brothers, Mata and Rista, according to the design and under supervision of the prominent architect Danilo L. Vladisavljević (1871–1923). The building, with the ground-floor, two upper storeys and a mezzanine in one part, was intended for offices and flats. The ground-floor housed the bank offices and a shop, while two upper storeys contained flats. The building shows features of historical styles – Renaissance and Baroque elements are harmoniously arranged on two façades meeting at a rounded corner surmounted by a dome. The façades and the dome were restored in 1991 according to the project of the architects Mirjana Dedić-Nikitović and Svetlana Ivančević of the Institute for the Protection of Monuments of the City of Belgrade.

LIST OF ILLUSTRATIONS:

Fig. 1. Danilo Vladisavljević, ground floor and mezzanine plan of the Vračar Savings Bank building

Fig. 2. Archive photograph of the Vračar Savings Bank

Fig. 3. View of the façade from Kralja Milana St

Fig. 4. View of the façade from Kneza Miloša St